

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ – ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΣΕΣ»
ΕΝΟΤΗΤΑ 4^η – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ-ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ
ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σχεδιασμός-Συντονισμός: Χαρά Ανδρεΐδου

Η ενότητα της εκπαίδευσης περιλαμβάνει τις εξής υποενότητες:

- γραφή
- εκπαίδευση/αγωγή
- επιστήμες/τεχνολογία

Ο βασικός άξονας αυτής της ενότητας είναι ο τρόπος εξέλιξης, διαχείρισης και διάδοσης της γνώσης. Εδώ εντοπίζονται οι ουσιώδεις διαφορές ανάμεσα στους πολιτισμούς τους οποίους μελετούμε. Και πάλι, υπάρχουν τρεις κύκλοι πολιτισμών μέσα στο φάσμα αυτής της μελέτης:

- ο πολιτισμός του αρχαίου ελληνικού κόσμου
- ο πολιτισμός των ισχυρών εθνών που δημιούργησαν τις ανατολικές αυτοκρατορίες
- ο πολιτισμός των υποτελών λαών που βρίσκονται στην περιφέρεια των ανατολικών αυτοκρατοριών

Ξεκινώντας από το τελευταίο σκέλος, η πλειονότητα των υποτελών λαών της περσικής αυτοκρατορίας και των προκατόχων της που κατοικούσε στις βορειοανατολικές περιφέρειες της αυτοκρατορίας (Σκύθες, Πάρθοι, Σόγδιοι, Μασσαγέτες κλπ) δεν είχαν γραφή. Ήταν προφορικοί πολιτισμοί σε ένα προγενέστερο στάδιο εξέλιξης από αυτό των Περσών και των Ελλήνων, νομαδικό λαοί, από τους οποίους κάποιοι δεν είχαν καν διαβεί το κατώφλι της αγροτικής επανάστασης. Οι περισσότεροι από αυτούς απέκτησαν αλφάβητο στο πλαίσιο του εκχριστιανισμού τους από τον Κύριλλο και τον Μεθόδιο τον 9^ο μ.Χ. αιώνα.

Οι σχέσεις των Ελλήνων με τη γραφή ανιχνεύονται συνεχώς όλο και πιο πίσω στον χρόνο καθώς η αρχαιολογική σκαπάνη φέρνει στο φως νέα δεδομένα. Ανάμεσα στα σημαντικότερα ευρήματα του παραλίμιου οικισμού στο Δισπηλιό της Καστοριάς βρέθηκαν και πλάκες με χαραγμένα, ένα είδος προγραφής, που χρονολογούνται λίγο μετά το 6.000 π.Χ. Στη συνέχεια, έχουμε τις συλλαβικές γραφές Γραμμική Α και Β, στη Μινωική Κρήτη και στον Μυκηναϊκό Πολιτισμό αντίστοιχα (ωστόσο η Γραμμική Α δεν έχει ακόμη αποκρυπτογραφηθεί). Ακολουθεί η υιοθέτηση του φοινικικού αλφάβητου – όπου γράφονταν μόνο τα σύμφωνα - περίπου τον 9^ο π.Χ. αιώνα και τη μετατροπή του στο ιδιαίτερα εύχρηστο ελληνικό αλφάβητο, η

καινοτομία του οποίου ήταν ότι είχε σύμβολα και για τα φωνήεντα. Από εκείνο το χρονικό σημείο και μετά, ο ελληνικός πολιτισμός αρχίζει να αναπτύσσει μια ιδιαίτερα δραστήρια «κουλτούρα της γραφής» όπως κανείς άλλος πολιτισμός μέχρι τότε. Η γραφή καταλαμβάνει εξέχουσα θέση, διαδίδεται χωρίς περιορισμούς, γίνεται δηλαδή κοινό απόκτημα των Ελλήνων, και οδηγεί το άρμα του ελληνικού πολιτισμού στη θαυμαστή πορεία της εξέλιξής του.

Οι ισχυροί λαοί των ανατολικών αυτοκρατοριών παρουσίασαν οργανωμένο σύστημα γραφής πολύ νωρίς. Οι ερευνητές συμφωνούν ότι η έννοια της γραφής, της καταγραφής δηλαδή όχι με εικόνες (όπως στην ιερογλυφική ή στην εικονογραφική γραφή) αλλά με σημεία που το καθένα αντιπροσωπεύει έναν ήχο, είναι επινοήση των Σουμερίων, της πρώτης ανατολικής αυτοκρατορίας. Στη δεύτερη χιλιετία π.Χ. - ή και προγενέστερα - οι Σουμέριοι επινοούν τη σφηνοειδή γραφή, που είναι συλλαβική γραφή. Η σφηνοειδής κληρονομείται από τη μια αυτοκρατορία στην άλλη και είναι και η επίσημη γραφή της περσικής αυτοκρατορίας την εποχή των Περσικών Πολέμων. Ωστόσο, οι λαοί αυτοί δεν αναπτύσσουν κουλτούρα της γραφής. Η γραφή παραμένει ένα αγαθό για πολύ λίγους, στην υπηρεσία του εκάστοτε αυτοκράτορα ώστε να έχει καλύτερο έλεγχο της αυτοκρατορίας του και να ασκεί όσο το δυνατόν πιο συγκεντρωτική εξουσία. Οι γραφείς είναι μια ιδιαίτερη κάστα στην υπηρεσία της πολιτικής και θρησκευτικής ελίτ, και η γραφή δεν περνάει ποτέ στον ευρύτερο πληθυσμό. Για τον λόγο αυτό και δεν εξελίσσεται μέσα σε αυτό το μακραίωνα διάστημα και παραμένει δύσχρηστη και δυσνόητη.

Οι σχέσεις κάθε λαού με τη γραφή επηρεάζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό και την εκπαίδευση που παρέχεται στους νέους. Στην περσική αυτοκρατορία, τα παιδιά των ευγενών μαθαίνουν να ιππεύουν, να είναι άριστοι στην τοξοβολία, να σέβονται τους μεγαλύτερους και να μη λένε ψέματα. Η εκμάθηση της γραφής δεν έχει καμία θέση στην εκπαίδευσή τους, που γι' αυτόν τον λόγο είναι περισσότερο αγωγή παρά εκπαίδευση.

Στους Έλληνες, από την άλλη πλευρά, η γραφή και η ανάγνωση είναι απαραίτητο στοιχείο της βασικής εκπαίδευσής τους. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις πόλεις, ωστόσο γνωρίζουμε από αρχαίες πηγές ότι και οι χαμηλές κοινωνικές τάξεις ήξεραν να γράφουν και να διαβάζουν. Δεν μπορούμε να μιλήσουμε, φυσικά, για εγγραμματισμό του συνόλου ή έστω του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού, καθώς πρέπει να υπολογίσουμε και τις γυναίκες, τους αγροτικούς πληθυσμούς και τα κατώτατα κοινωνικά στρώματα. Η εκπαίδευση είναι ιδιωτική, δηλαδή οι γονείς πληρώνουν οι ίδιοι τους δασκάλους των παιδιών τους κι αυτό είναι ένα ακόμη στοιχείο για την εξέχουσα θέση της εκπαίδευσης στον ελληνικό πολιτισμό. Στην Σπάρτη, μάλιστα, υπήρχε ένα πρόγραμμα «χορηγιών» που δεν άφηνε κανένα τέκνο πολίτη της Σπάρτης χωρίς εκπαίδευση. Στην Αθήνα η κατεύθυνση της εκπαίδευσης εστίαζε κυρίως στην καλλιέργεια του ατόμου ενώ στην Σπάρτη στην καλλιέργεια του συλλογικού πνεύματος.

Η εξέλιξη της γραφής και της εκπαίδευσης συμβαδίζουν με την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας. Η αλήθεια είναι ότι σχεδόν όλες οι καθοριστικές ανακαλύψεις για την εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού έγιναν στη Μεσοποταμία, στη γεωγραφική περιοχή που αργότερα αποτέλεσε και το κέντρο της περσικής αυτοκρατορίας. Εκεί επινοήθηκε η γεωργία και η κτηνοτροφία, και μαζί με αυτά η γραφή, ο τροχός και πολλά άλλα, καθοριστικά για την εξέλιξη του ανθρώπου. Ενώ όμως ο ελληνικός πολιτισμός πήρε αυτές τις βασικές ανακαλύψεις και τις προχώρησε σε απίστευτα επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα, στους ανατολικούς λαούς η εξέλιξη είχε πολύ αργό ρυθμό. Αυτή η διαφορά εξηγείται και πάλι με το συγκεντρωτικό καθεστώς των αυτοκρατοριών που δεν επέτρεπε τη διάδοση της γνώσης ούτε και την ελεύθερη σκέψη. Για τον ίδιο λόγο, η επιστήμη στις ανατολικές αυτοκρατορίες παρέμεινε στο επίπεδο της μελέτης και ερμηνείας του φυσικού κόσμου, σε ένα στάδιο που για τον ελληνικό πολιτισμό αντιπροσωπεύουν οι ιώνες φυσικοί φιλόσοφοι, όπως ο Θαλής, τον 8^ο και τον 7^ο αιώνα, ένα στάδιο το οποίο εξελίχθηκε γοργά σε ανθρωποκεντρικό και επικεντρώθηκε στη μελέτη του ανθρώπου, του ατόμου.

Ένας ενδιαφέρων τρόπος προσέγγισης της παρούσας ενότητας είναι να ξεκινήσουμε αυτή τη φορά από τις ανατολικές αυτοκρατορίες και όχι από τον ελληνικό πολιτισμό. Να δείξουμε – με τη βοήθεια του σχετικού υλικού - την αρχή όλων των σημαντικών ανακαλύψεων στην Ανατολία, που προκάλεσαν πραγματική επανάσταση, και στη συνέχεια τη στασιμότητα και την υπαγωγή τους στην υπηρεσία του συγκεντρωτικού πολιτεύματος. Στη συνέχεια να αναφερθούμε στον ελληνικό πολιτισμό, όπου όλες αυτές οι ανακαλύψεις ήρθαν ως δάνεια από τις αρχικές πηγές τους, υιοθετήθηκαν αμέσως, μπήκαν στην υπηρεσία του ατόμου και εξελίχθηκαν σε κατευθύνσεις και επίπεδα που ήταν αδιανόητα για οποιονδήποτε άλλο σύγχρονό τους αλλά και πολύ μεταγενέστερό τους πολιτισμό.

Το απόσταγμα αυτής της διαδικασίας είναι πως ο ελληνικός πολιτισμός τάχθηκε από πολύ νωρίς στη μελέτη, την κατανόηση και τη βελτίωση του ανθρώπου και του βίου του, υλικού και πνευματικού, κι αυτή είναι η πεμπτούσια του και η ειδοποιός διαφορά του όχι μόνο από όλους τους σύγχρονούς του πολιτισμούς αλλά και σε ένα ευρύτατο χρονικό πλαίσιο που φθάνει ως τον 15^ο μ.Χ. αιώνα και την Αναγέννηση στον λεγόμενο «δυτικό πολιτισμό». Δυστυχώς, ακόμη και σήμερα, στον 21^ο αιώνα, το εξελικτικό αυτό στάδιο δεν έχει ακόμη επιτευχθεί από πολλούς πολιτισμούς σε ολόκληρη την υφήλιο.